

עלון דו שבועי מס' 43 • פרשת כי תשא - פרה • כ אדר תש"ע

זמני השבת: ירושלים 16:59-18:16 תל אביב: 17:20-18:18 חיפה 17:09-18:17

דוד סבתו
'קול ענות אֲנֹכִי שִׁמְעֵ'

"וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹל הָעַם בְּרָעָה

וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בְּמַחְנֶה:

וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה

קוֹל עֲנוֹת אֲנֹכִי שִׁמְעֵ:"

חטא העגל ניצב במרכזה של פרשתנו, ומהווה מעין 'קו שבר' החוצה את ספר שמות כולו. פרק לב, שבו נתון חטא העגל, נחלק לשניים שהם ארבעה. חלקו הראשון מורכב משתי 'תמונות': תחילה הוא מתאר את המתחולל במחנה, למרגלות ההר, ובמקביל את המתרחש במרומי ההר. חלקו השני כולל אף הוא שתי תמונות: מעשי התיקון של משה בתוככי מחנה, וכנגדם תפילתו של משה בראש ההר. בדברים הבאים אבקש לעסוק בפסקה קצרה, העומדת במרכזו של תיאור החטא בפרק לב. פסקה קצרה זו המצויה בין שני החלקים, חוצצת בין תיאורן ה-להי של הלוחות שניתנו למשה בהר (טו-טז) לבין תיאור שבירתן למרגלותיו (יט). גם מבחינה טופוגרפית מצויה פסקתנו בתווך: הדו-שיח שהיא מתארת נערך במהלך ירידתו של משה ממרומי ההר אל תוככי המחנה. משה סיים את תפלתו בהר, והחל לרדת – ואף נפגש ביהושע משרתו שהמתין לו בדרך, אולם אל תחתית ההר טרם הגיע. מצב ביניים זה הוא הרקע לדו-שיח ביניהם. מחזה העגל והמחולות טרם נגלה לעיניהם, אולם הדיו כבר נשמעים באזניהם במעומעם.

שתי בעיות עיקריות ישנן בפסקה קצרה זו: ראשית, לא ברור מה אומר יהושע ומה עונה לו משה. והקושי העיקרי - מה משמעות דברים אלה ברגע כה דרמטי, בין תפילת משה לה' ובין שבירת הלוחות? פתח להבנת משמעות הדברים טמון במדרש, העומד על הזיקה בין מלחמת עמלק לבין דברי משה ויהושע כאן (שמות רבה מא):

"אותה שעה היה משה יורד מלמעלן, אמר לו יהושע קול מלחמה במחנה, א"ל משה 'אין

קול ענות גְּבוּרָה' - והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, 'אין קול ענות חֲלוּשָׁה' -

'וַיִּחַלֵּשׁ יְהוָה', מהו 'קול ענות אֲנֹכִי שִׁמְעֵ', קול חירופין וגידופין אני שומע."

המדורש מתבסס על הזיקה הלשונית הברורה בין שני המקומות: בשניהם נזכרים יהושע, מלחמה, וכן הביטויים גבורה וחלושה. מכל אלה לומד המדרש שמלחמת עמלק היא שעומדת ברקע הדברים. יהושע שומע כאן את קול העם במחנה, ומשוכנע שמדובר בקול מלחמה. מסתבר שקול זה העלה בזכרונו את קול המלחמה שאותה הוביל נגד עמלק, המלחמה היחידה שעברה על עם ישראל שזה עתה יצא ממצרים. משה בתגובתו מתייחס אף הוא למלחמת עמלק, ובשימוש בביטויים גבורה וחלושה מבקש לומר ליהושע שקול אחר הוא זה, השונה מקול החלושה והגבורה של מלחמת עמלק.

הקבלה זו, המפורשת בדברי משה ויהושע, מזמינה אותנו להעמיק בבחינת הזיקה בין שתי הסיטואציות. הקשר הבולט ביותר ביניהן הוא ביחסים בין משה לעם. בשתיהן מתואר פער טופוגרפי מובהק: במלחמת עמלק משה ניצב על ראש הגבעה בעוד שהעם נלחם למטה, וכאן משה עלה לראש ההר והעם נותר במחנה. אולם דמיון חיצוני צורני זה מחפה על הבדל יסודי בטיב הזיקה בין העם למשה. במלחמת עמלק העם היה תלוי במשה ומצבו במלחמה למטה היה שיקוף של מצבו של משה למעלה: 'וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל, וְכַאֲשֶׁר יִנָּח יָדוֹ - וְגָבַר עַמְלֵק' (שמות יז, יא). נצחונו של יהושע למטה היה תוצאה של הרמת ידיו של משה בתחינה ובתפילה כלפי מעלה: 'וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ - וַיַּחֲלֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרָב' (שם יב-ג). גם כאן משה עלה כנציג העם למעלה, אל הערפל אשר שם ה-להים, כדי לקבל לוחות. אלא שכאן נוצר נתק. העם שחש לגורלו של משה - 'כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר יִדְעֵנוּ מָה הָיָה לוֹ' (לב, א), יצר לעצמו תחליף בדמות עגל, ובכך ניתק עצמו ממשה ומהלוחות שאחז בידיו, אותם ידיים שהרים מעלה במלחמת עמלק.

משעמדנו על נקודה זו נשוב ונעיין בדברי יהושע ומשה: במוקד הפסקה עומד 'קול העם בְּרָעָה', היינו קול תרועת העם, והפרשנות השונה שניתנה לקול זה בידי יהושע ומשה. יהושע שהכיר כאמור את קולות המלחמה ממלחמתו בעמלק כסבור שהקולות הם קולות ניצחון, כעין קולות הניצחון במלחמת עמלק. אולם משה חולק עליו. כך פירש הרמב"ן (לב, יח):

"וטעם קול ענות אנכי שומע - איננו מפני ידיעתו הדבר, כי היה אומר קול ענות הוא, אבל הטעם כי משה אב בחכמה הוא ומכיר ניגוני הקולות, ואמר כי קול ענות הוא הנשמע אליו".

נמצא שדו שיח זה בא להדגיש את הדמיון החיצוני מחד ואת ההבדל הפנימי העמוק מאידך, שבין העגל ובין הלוחות. יהושע מבקש לזהות בין קול התרועה לבין קול המלחמה בעמלק - קול ענות גבורה וחלושה. קול המבטא התגברות פיזית ומוסרית על עמלק, תוצאת מאמצו הרוחני הכביר של משה, המרים ידיו כלפי מעלה ומשעבד ליבו לאביו שבשמים. התגברות וניצחון הקודמים לקבלת תורה. אולם משה ברגישותו הרוחנית מבחין היטב באופיו של הקול, ומזהה בו 'קול ענות' בלבד. אין בו מהגבורה והחלושה שהיו במלחמת עמלק. זהו קול חלול של שמחה חסרת תכלית, מרוקנת מתוכן, שאיננו אלא ביטוי של התהוללות והתפרקות פנימית. קול זה הוא קול החגיגות סביב העגל: 'וַיִּקְמוּ לְצַחֵק', צחוק שעניינו פריצות מינית,

המאפיינת את הפולחן האלילי ואת החגיגות האקסטטיות הקשורות בו [לצחק' במקרא מופיע בדרך כלל במשמעות מינית: יצחק מצחק את רבקה אשתו, ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו]. קול זה מתגשם לעיני משה בירידתו כמחולות פרועים ומשולחי רסן סביב העגל: "וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֶל וּמַחֲלֹת". הכתוב השתמש בביטוי בעל כפל משמעות - 'בְּרָעָה', כדי לרמוז על אופיו השלילי של הקול שאותו היטיב משה לזהות. זו 'תרועה' שגילמה את ה-'רוע' שבחגיגות העגל. המפרשים עמדו על ההבדל בין 'עֲנוֹת גְבוּרָה' – בנון דגושה, ל-'קול עֲנוֹת' בנון רפה, שעניינו שירה וזמרה. אולם עצם הדמיון בכתיבה נועד לבטא את הדמיון החיצוני, המחדד את ההבדל הפנימי.

הבדל זה בין הקולות מתבטא גם בהבדל שבין הלוחות לעגל. על העגל נאמר: 'וַיֵּצֵר אֹתוֹ בְּחָרָט' (שם, ד), הלוחות נאמר 'וַהֲמַכְתֵּב מִכְתָּב - לַהִיִּם הוּא חֲרוֹת עַל הַלְּחֹת' (שם, ט). שתי מילים אלה יחידאיות בתורה, ולא נזכרו אלא בפרשתנו, וכבר עמד רש"י על הקשר ביניהן:

"חרות - לשון חרת וחרט אחד הוא, שניהם לשון חיקוק:"

העגל הפך לתחליף למשה וללוחות השמימיים שהיה אמור להביא, אולם מה רב ההבדל בין חריתת הלוחות בכתב-להים במרומי ההר, לבין יצירתו האנושית של העגל בחרט בתחתיתו. בין 'אֲנֹכִי ה' - לַהֲיִן אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם' (כ, ב) – לבין 'אֵלֶּה - לַהֲיִן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִינִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. בין 'לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל... לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם' (שם, ג-ד) – לבין 'עֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֶּכָה וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ' (לב, ח). על זיקה ניגודית זו עמד המדרש (שמות רבה, מא):

"לָךְ ה' הַצְדָּקָה' (דניאל ט, ז) - א"ר לוי ישראל עומדין למטה וחוקקים עבודת כוכבים להכעיס ליוצרים כדכתיב (שמות לב, ד) 'וַיִּקַּח מִזָּדָם וַיֵּצֵר אֹתוֹ בְּחָרָט', והקב"ה יושב למעלה וחוקק להם לוחות לתת להם חיים שנאמר (שם לא, יח): 'וַיִּתֵּן אֵל מֹשֶׁה כְּכַלְתּוֹ הוּי לָךְ ה' הַצְדָּקָה'."

ניתוקו של העם ממשה, ומכתב ה-להים החרות על הלוחות והערכים ה-להיים הטבועים בהם, הוא שמביא ליצירת התחליף בדמותו של העגל החקוק בחרט, העגל - שעניינו הצחוק, הפריצות המינית וההתפרקות המוסרית ערכית. במקום לשאת עיניו לפסגת ההר, ולהעפיל אל מרומי ההתגברות הרוחנית המוסרית הגלומה בלוחות ובערכים ה-להיים החקוקים בהם, בחר לו העם בעיפותו ובחופזו לחקוק לו תחליף אנושי כוזב, בדמות ובצלם בהמה.

"וַיְהִי כַאֲשֶׁר קָרַב אֵל הַמַּחֲנֶה וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֶל וּמַחֲלֹת

וַיַּחַר אֵף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַךְ מִדּוֹ מִזְדֵּיו אֶת הַלְּחֹת

וַיִּשְׂבֵר אֹתָם תַּחַת הָהָר: •

דוד סבתו, מחזור כד, סטודנט באוניברסיטה העברית, מתגורר בירושלים.

שמן המשחה – איסור עשייה ואיסור שימוש

בפרשתנו אנו מוצאים את הציווי בענין שמן המשחה: "וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִּי לְדֹרֹתֵיכֶם: עַל בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ וּבִמְתַקְנָתוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כִּמְהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם: אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כְּמֵהוּ וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זֶר וְנִכְרַת מֵעַמּוֹ:" (ל, לא-לג).

שמן המשחה נועד לשני שימושים שונים – משיחת כלי המקדש ומשיחת המלך והכהן הגדול (הלכות כלי המקדש, פרק א).

מוני המצוות נחלקו בשאלה מה הם בדיוק האיסורים הנוגעים לשמן המשחה. רבי שלמה אבן גבירול, באזהרותיו, ראה בענין זה איסור אחד כללי בנוגע לשימוש בשמן המשחה, הכולל שני אלמנטים – איסור עשייה ואיסור שימוש. דברים אלו עולים בקנה אחד עם דבריו של בעל ספר החינוך, המוצא טעם אחד לאיסור השימוש: "להגדלת הבית (=בית המקדש) וכל אשר בו... ובכן בהימנע ההמון ממנו ייקר בעיניהם עד מאד ויתאוו אליו, כי גודל ערך הדברים בלב רוב בני האדם לפי מיעוט הימצאם אצלם". (אף כי בעל ספר החינוך מנה בענין זה שני איסורים, כפי שיפורט מיד). לעומת זאת, מוני המצוות האחרים, כמו רבי סעדיה גאון, הרמב"ם, הסמ"ג ואחרים, ראו באיסורים אלו שתי מצוות נפרדות: האחת – שלא לעשות כמו שמן המשחה, והשניה – שלא לסוך ממנו.

ועל אלו יש להקשות – מדוע אין לראות בשני האיסורים (שלא לעשות כמו שמן המשחה, ושלא לסוך ממנו) כשני ענפים היוצאים מגזע (איסור) אחד, הראויים להימנות תחת לאו אחד בלבד. וזאת, ברוח הכלל ה"ב של ספר המצוות לרמב"ם, שבפעולה שמצווים על עשייתה, אין למנות כל פרט שבה לבדו, או על פי הכלל השביעי שם שאין למנות פרטי הלכות המצווה.

עיון מדוקדק יותר יגלה שאמנם שני האיסורים כוללים הימנעות מפעולה מסוימת (עשיית השמן, סיכה בשמן), אולם המוקד בכל אחד מהאיסורים – שונה. באיסור העשייה, הדגש הוא על ה"חפצא" של השמן – דהיינו, שאסור לקחת מרכיבים מסוימים ולעשות מהם שמן ("וּבְמִתְקַנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כִּמְהוּ"). באיסור השימוש, הדגש הוא על זהות מי שנמשח בו ("עַל בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ"), ומכאן נפסק שהאיסור השימוש חל רק על משיחת אדם ולא על משיחת בהמה או כלים. דברים אלו הולמים את לשון הפסוק, המפרידה בין שני הציוויים.

גם מטרת האיסורים שונות. מדברי הרמב"ם במורה נבוכים נראה כי איסור עשיית שמן המשחה (כמו גם איסור עשיית הקטורת, הנזכר גם הוא בפרשתנו) נועד לבדל את בית המקדש משאר מקומות, "כדי שלא יהיה אפשר להריח אותו הריח הזה כי אם שם, ותהיה ההתפעלות בו יותר" (מורה נבוכים ג, מה). לעומת זאת, איסור המשיחה בשמן המשחה נועד למנוע את הטעיית הציבור, "כדי שלא יחשבו שכל מי שנמשח בשמן הזה או כמוהו נתקדש, ויבואו מכך קלקולים גדולים או קטטות".

סיוע לכך שמדובר בשני איסורים שונים ניתן ללמוד מכך שבענין הקטורת, הנזכר גם הוא בפרשתנו, קיים רק איסור אחד – שלא לעשות כמתכונת הקטורת, ואין איסור עצמאי של הרחת הקטורת. הוספת איסור השימוש בשמן המשחה, שאין לו מקבילה בענין הקטורת, תומכת גם היא בהבנה שמדובר בענין עצמאי.

גיל נדל, מחזור יא, מתגורר באורנית, עורך דין.

משה גרוס

היחס להתחממות כדור הארץ לאור סוגיה במסכת סוכה

הגמרא בסוכה (כט.) אומרת:

”תנו רבנן: בזמן שהחמה לוקה - סימן רע לעובדי כוכבים, לבנה לוקה - סימן רע לשונאיהם של ישראל, מפני שישראל מונין ללבנה ועובדי כוכבים לחמה. לוקה במזרח - סימן רע ליושבי מזרח, במערב - סימן רע ליושבי מערב, באמצע הרקיע - סימן רע לכל העולם כולו. פניו דומין לדם - חרב בא לעולם, לשק - חיצו רעב באין לעולם, לזו ולזו - חרב וחיצו רעב באין לעולם. לקה בכניסתו - פורענות שוהה לבוא, ביציאתו - ממהרת לבא. ויש אומרים חילוף הדברים.”

שנים התקשיתי, הרי ידוע כי תהליכים אלו השמימיים – קבועים בסדרי בראשית ונתונים לחיזוי, אם כן מדוע תלתה הגמרא את תנועת השמיים במעשי האדם?

ושמא יש לבאר גמרא זו לפי המציאות הקיימת היום בעניין התחממות כדור הארץ. ידועה תנועת הירוקים בכל מקום בעולם, הטוענת כי התחממות כדור הארץ היא פרי התנהגות האדם הפוגענית בטבע והמהפכה התעשייתית וכיוצא בזה. אולם מחקרים מראים כי אף שהתנהגות בני האדם והמהפכה התעשייתית מזיקות ופוגעניות לטבע, התחממות כדור הארץ והתקררותו הם תופעה טבעית, וגלגל חוזר הוא בעולם. ואע”פ כן מתעקשים אותם ירוקים להאשים את בני האדם.

אם כן ייתכן לפי מציאות זו לבאר את הגמרא בסוכה. גם שם ידעו חכמי התלמוד שגלגל חוזר הוא בעולם, וידעו היטב לחשב את תנועת השמיים, אלא שמא שררה גם אז תנועה בין האנשים הסוברים כי ליקוי השמש והירח הם פרי התנהגותו של האדם, ושמא גם אז נערכו הפגנות אלימות כדי לשרת את האינטרסים של

האומרים ”ליקוי חמה הוא בגלל כך או כך”. וחכמי ישראל בתבונתם הגיבו ואמרו שאף אם נאמר שליקויים אלו הם בעקבות מעשי האדם, הרי זה מפני ההתנהגות המוסרית הגרועה ואי האמונה השלימה ב-ה', ולא בגלל כל מיני סיבות אחרות.

כך גם היום יש לומר לכל ה-ירוקים. לדעתנו, חכמת ה' היתה כאן ועולם כמנהגו נוהג, וכדור הארץ עתים קר עתים חם. אך אם סבורים אתם כי יד האדם היתה במעל הזה, הרי שאין זה משום מהפכה תעשייתית וכדומה בלבד, כי אם מפני העוול, החמס ועזיבת ה' ותורתו, ויהי רצון שנזכה לגילוי אורו של ה' ויידעו כל עמי הארץ כי ה' הוא המחמם והמקרר ולא הכל ביד האדם.

משה גרוס, מחזור כב, אבן בישיבה, מתגורר במעלה אדומים.

מזל טוב כפול ומכופל לינון (ב) וצופיה חן להולדת התאומים.

מזל טוב לאבי בנגוסי (ה) לאירוסי בתו.

מזל טוב לאסף (כד) ונעה כהן להולדת בתם.

לפני כשבוע וחצי התארחתי בישיבה קבוצת תלמידים בכיתות ג' מן היישוב טלמון, בהדרכתו של ר' עופר קאפח (ב), לכבוד סיום המסכתות מגילה ותענית בגמרא (!). הקבוצה נפגשה עם ראש הישיבה ועשתה את הסיום החגיגי בחדר האוכל – יישר כח!